

Obsah

Obsah	5
Úvod (D. Š.)	13
I. POHLADY NA POLITIKU A VEREJNÚ SPRÁVU	
TÚŽBY OSVIETENCOV A TRAGÉDIA UHORSKÝCH JAKOBÍNŮV	
1. Apelácia za občianske práva nešľachticov (D. H.)	19
2. Republika na čele s kráľom (E. K.)	22
3. Odhad reálnych cieľov jakobínskeho hnutia (E. K.)	24
4. Štát dozerá a trestá (E. K.)	25
5. Strach z revolúcie a atmosféra podozrievania (P. Š.)	27
STAVOVSKÝ SNEM A ŠLACHTICKÉ STOLICE	
6. Zo zákulisia uhorského parlamentu (R. H.)	29
7. O situácii na sneme očami Viedne (R. H.)	31
8. Voľba podžupana v Zemplínskej stolici (R. H.)	34
9. Fungovanie stoličnej samosprávy a priebeh reštaurácie (P. Š.)	36
10. Zúrivé reštaurácie v Trenčianskej stolici (J. K.)	40
KONZERVATÍVCI A LIBERÁLNA ŠLACHTICKÁ OPOZÍCIA	
11. Panovník Ferdinand V. uhorskému kancelárovi Antonovi Majlátovi o zmenách vo vedení stolíc (R. H.)	44
12. Uhorsko v tieni haličského povstania (R. H.)	47
13. Program konzervatívneho tábora (R. H.)	49
14. Pod ochranou Ochranného spolku alebo ako industrializovať krajinu (R. H.)	53
15. Program košútovskej liberálnej opozície (R. H.)	56
II. OBRAZY UHORSKA A SLOVÁKOV, OBRANA JEHO MULTIETNICITY A PODOBY MAĎARIZÁCIE	
OČAMI CESTOVATEĽOV A ŠTÁTOVEDCOV	
16. Košice v cestopise grófa Dominika Telekiho (P. Š.)	61
17. Európa v malom – jazyková a etnická rôznorodosť Uhorska (P. Š.)	63
18. Ján Čaplovič o jazykových a etnických pomeroch v Uhorsku (P. Š.)	68

19. Národnostné pomery v Uhorsku podľa W. C. W. Blumenbacha (P. Š.)	72
20. Národnostná otázka nemeckými očami (R. H.)	74
21. Rozmanitosť obyvateľstva Uhorska podľa Eleka Fényesa (P. Š.)	77
22. Národnostná otázka v Uhorsku pohľadom Brita (R. H.)	85

ŠLACHTICKÉ STOLICE, TLAČ, CIRKEV A MAĎARIZÁCIA

23. Peštianska stolica o zavedení maďarčiny do úradovania a škôl (A. D.)	87
24. O potrebe pestovania maďarčiny a o povinnosti hovoriť a obliekať sa ako Maďari (A. D.)	89
25. Spišská stolica za latinský jazyk (D. H.)	91
26. Oravská stolica za maďarčinu (A. D.)	94
27. O rozširovaní maďarčiny v severnom Uhorsku (R. H.)	96
28. Výchova k národnosti ako súčasť aristokratického výchovného plánu (R. H.)	98
29. Školský inšpektor o maďarizácii Slovákov v Above (P. Z.)	100
30. Dôvody maďarizácie a slovenskí evanjelici (D. Š.)	102
31. Inzultácie profesora na zábave (A. D.)	104
32. O slove Maďar a Uhor v dobovom kontexte (R. H.)	106

REČOVÉ ZÁKONY UHORSKÉHO SNEMU

33. Prvé zákony o maďarčine (M. M.)	108
34. IV. zákonný článok o používaní maďarského jazyka (A. D.)	110
35. VIII. zákonný článok o používaní národného jazyka (A. D.)	111
36. III. zákonný článok o maďarskom jazyku (A. D.)	112
37. VI. zákonný článok o maďarskom jazyku (A. D.)	113
38. II. zákonný článok o maďarskom jazyku a národnosti (A. D.)	115

III. UTVÁRANIE NÁRODNEJ IDENTITY SLOVÁKOV A ICH POLITICKÝCH NÁROKOV

TVÁRE NÁRODNEJ SVOJBYTNOSTI SLOVÁKOV A ICH AKTIVITY

39. Začiatky bernolákovčiny na Spiši (D. Š.)	119
40. História Slovanov, Slovákov a Malokerešanov v podaní osvietenského kňaza (M. Km.) ...	121
41. Prvé prejavy herderovskej koncepcie národa (D. Š.)	125
42. Peštianski Slováci prosia Alexandra Rudnaya o slovenské pobožnosti a školy (D. Š.)	127
43. Ján Kollár o láske k cirkvi a národu (M. Km.)	129
44. Vízia Uhorska v duchu národnej rovnoprávnosti (D. Š.)	133
45. O šírení slovenskej tlače a literatúry v Békešskej stolici (M. Km.)	136
46. Ukážka činnosti nedeľnej školy (D. Š.)	137
47. Obhajoba novej spisovnej slovenčiny a národnej svojbytnosti Slovákov (D. Š.)	138
48. Spolky miernosti pod jednou strechou (D. Š.)	140

POLITICKÉ INICIATÍVY A POLITICKÝ PROGRAM

49. Rečové a sociálne požiadavky Juraja Fándlyho (M. M.)	142
50. Radikálny pohľad na slobodu národa (D. Š.)	145
51. Vrchovský o slovenskom a maďarskom liberalizme (D. Š.)	147
52. Pokus o prvé politické vystúpenie (D. Š.)	149
53. J. M. Hurban podozrivý z protištátnej konšpirácie (D. Š.)	151
54. Menej známy prestolný prosbopis (D. Š.)	153
55. Cesta Slovákov s prosbopisom do Viedne (M. M.)	156
56. Ľudovít Štúr prezentuje slovenský politický program (D. Š.)	159
57. Petícia snemu proti alkoholizmu (D. Š.)	161

IV. HOSPODÁRSTVO, SOCIÁLNA ŠTRUKTÚRA, OSVETA

POĽNOHOSPODÁRSTVO, ROĽNÍK A ŠLACHTA, PROSBY A REVOLTA

58. Sociálne rozvrstvenie obyvateľstva Nitrianskej stolice (P. Š.)	165
59. O postavení roľníka v Uhorsku (M. M.)	167
60. O zemianskom stave v Uhorsku (M. M.)	168
61. Rady roľníkom (D. Š.)	172
62. Problémy s dodržiavaním urbára (J. K.)	174
63. Problémy poddaných s palivom (J. K.)	176
64. Vypuknutie východoslovenského povstania (P. Z.)	178
65. Záverečná správa z vyšetrovania príčin cholerového povstania (P. Š.)	180

BANÍCTVO, PRIEMYSEL, REMESLÁ, ROBOTNÍCI

66. O stave uhorského priemyslu (M. M.)	182
67. Jeden z modernizačných hospodárskych zákonov (A. D.)	184
68. Obraz hutníctva striebra a olova na strednom Slovensku (M. Ka.)	186
69. Inštrukcia pre riaditeľa Muránskej únie (M. Ka.)	190
70. Žiadosť hroneckých robotníkov (M. Ka.)	193
71. Coburgovské železiarne na Pohroní ako výkladná skriňa priemyslu na slovenskom území (R. H.)	194
72. Z plátenníctva na Orave (J. K.)	196
73. Jozef Dekret-Matejovie a počiatky moderného lesného hospodárstva (M. Ka.)	198
74. Zmluva o výrobe piva (J. K.)	201
75. Z tovarišského štatútu medovníkárskeho cechu (M. Ka.)	203
76. Trasy poštových dostavníkov z Budína do Bratislavy a z Bratislavy do Prešova (P. Š.)	205
77. Tarify za prepravu osôb poštovým postiliónom (P. Š.)	208
78. Na trhu v Lučenci (R. H.)	209

V. ZO ŽIVOTA ŠKOLY, VEDY, CIRKVI, VÝCHOVY

ŠKOLSKÉ A ŠTUDENTSKE POMERY, VÝCHOVA

79. Študijný plán Baníckej akadémie sa predĺžil na tri roky (M. Ka.)	213
80. Prvé dokumenty vysokoškolskej výučby lesníctva na Slovensku (M. Mo.)	215
81. Požiadavky na žiakov poľnohospodárskej školy v Sarvaši (E. K.)	218
82. Ľudové školy na majetkoch spravovaných štátom (I. K.)	220
83. Spory o monopol na vydávanie učebníc (I. K.)	222
84. Uhorsko v učebnici zemepisu Juraja Palkoviča (P. Š.)	224
85. Pravoslávne školstvo (I. K.)	227
86. Podoby študentského života (I. K.)	229
87. Žiadosť o udelenie štipendia (I. K.)	231
88. Strasti chudobného študenta na prelome 18. a 19. storočia (M. Km.)	233
89. Starosti matky s výchovou detí (R. H.)	237
90. Ako sa podpisovať a zakončiť list (R. H.)	239

UKÁŽKY VEDECKÝCH BĀDANĀ

91. Wolfgang Kempelen a jeho Mechanizmus ľudskej reči (M. Mo.)	240
92. Prvá slovenská príručka fyziky (M. Mo.)	243
93. Elektromagnetický rotor Štefana Aniána Jedlika (M. Mo.)	245
94. Počiatky vedeckého skúmania a alpinistiky v Tatrách (P. Š.)	247

CIRKEVNÝ ŽIVOT

95. Zákon o náboženskej tolerancii a rovnoprávnosti (M. Km.)	249
96. Zmluva gréckokatolíckych veriacich s latinským plebánom o cirkevných desiatkoch (P. Š.)	251
97. Obežník mukačevského biskupa Andreja Bačinského (P. Š.)	252
98. Kráľovská fundácia Košickej diecézy (P. Z.)	254
99. Inaugurácia prvého košického biskupa (P. Z.)	257
100. Výber patróna Košickej diecézy (P. Z.)	260
101. Protokol kanonickej vizitácie z Vranova nad Topľou (P. Z.)	262
102. Oslava jubilea reformácie (E. K.)	264
103. Príprava na národnú synodu (P. Z.)	266
104. Náboženský život a slávnosti (I. K.)	267
105. Liturgický kalendár Košickej diecézy (P. Z.)	269
106. Modlitby za zosnulého a nového panovníka (P. Z.)	272

VI. PRÍKLADY KAŽDODENNOSTI

RÔZNORODOSŤ VLASTNÍCKYCH POMEROV, STAROSTLIVOSŤ O SLABÝCH A BEZBRANNÝCH

107. Testament grófký (J. K.)	275
108. Čo zostalo po drobnom zemanovi z Demänovej? (J. K.)	279
109. Čo vlastnil remenársky majster? (J. K.)	282
110. Spory o dedičstvo (P. Z.)	284
111. Podoby sociálnej starostlivosti (I. K.)	286
112. Kráľovský sirotinec v Bratislave (I. K.)	288
113. Sirotský majetok (J. K.)	291
114. Zabezpečenie starostlivosti o sirotu (J. K.)	294

ŽIVOT MEDZI BEZPEČÍM A BEZRADNOSŤOU

115. Z požiarneho poriadku mesta Bratislava (M. Ka.)	296
116. Ostreľovanie Bratislavy napoleonským vojskom (D. H.)	298
117. Požiar Bratislavského hradu a Podhradia očami palatína (E. K.)	302
118. Poučenie babíc (P. Z.)	305
119. Dodržiavanie pôstu počas epidémie cholery (I. K.)	308
120. Poučenie o postupe počas cholerovej epidémie (P. Z.)	310
121. Neúroda a hlad v polovici štyridsiatych rokov (D. Š.)	313

ZVYČAJNÉ I NEZVYČAJNÉ STRÁNKY ŽIVOTA

122. Svedectvo Márie Garanovej proti konkubinátu (P. Z.)	314
123. Momentka z Bardejovských Kúpeľov (R. H.)	316
124. Zo zápisov kňaza v slovenskej osade v Srieme (M. Km.)	318
125. Najstarší vojak v Európe (P. Š.)	321
126. Z monografie „najväčšej slovenskej dediny“ (M. Km.)	324

PRÍLOHY

Prehľad najvýznamnejších udalostí v rokoch 1790 – 1847	328
Odporúčané knižné edície prameňov	342
Obrazová príloha	345
Výberový register - menný	385
Výberový register - miestny	388
Skratky archívov	391